

**The development of the education system and pedagogical ideas in
Uzbekistan in 1924-1991. The education system of independent
Uzbekistan. The study of the development of pedagogical ideas in the
years of independence.**

Student of the Termez State Pedagogical Institute

Yarasheva Gulira'no Shaydullayevna

Negmurodova Roza Boronjonovna

Annotation: This article analyzes the development of the education system and pedagogical ideas in Uzbekistan in 1924-1991, as well as the process of formation of educational and pedagogical concepts in the years of independence. The article considers the education system of the Soviet era, methodological innovations, national traditions and pedagogical approaches of independent Uzbekistan.

Keywords: Education system, pedagogical ideas, Soviet era, years of independence, pedagogical concept, curriculum, pedagogical methods

**1924-1991-yillarda Òzbekistonda ta'lim tizimi va pedagogik fikrlar
rivoji. Mustaqil Òzbekiston ta'lim tizimi. Mustaqillik yillarida
pedagogik fikrlar rivoji mavzusini òrganish.**

Termiz Davlat Pedagogika Instituti talabalari

Yarasheva Gulira'no Shaydullayevna

Negmurodova Roza Bòronjonovna

Anotatsiya: Ushbu maqola 1924–1991-yillarda O‘zbekistonda ta’lim tizimi va pedagogik fikrlarning rivojlanishini, shuningdek, mustaqillik yillarida ta’lim va pedagogik konsepsiyalarning shakllanish jarayonini tahlil qiladi. Maqolada Sovet davri ta’lim tizimi, metodik yangiliklar, milliy an’analar va mustaqil O‘zbekistonning pedagogik yondashuvlari ko‘rib chiqilgan.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Kalit soʻzlar: Taʼlim tizimi, pedagogik fikrlar, Sovet davri, mustaqillik yillari, pedagogik konsepsiya, oʻquv dasturi, pedagogik metodlar

Ma'lumki ta'lim tizimi rivojlanish davri bu jarayonda yuzaga keladigan muammolar kishi jamiyati taraqqiyotining turli davrlarida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan va shunday bo'lib qoldi. 1917-yilgi fevral voqealari va oktabr to'ntarishidan so'ng Markaziy Osiyo xalqlarining hayotida - ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-mafkuraviy, jumladan xalq maorifi sohalarida keskin o'zgarish yuz berdi. Ziyolilar va arboblarning faoliyati keng tus oldi, chuqur ijtimoiy-madaniy mazmun kasb etdi. Jadid ziyolilari, ijod ahli bo'lmish Munavvar Qori, Mahmudxo'ja Behbudiy, Sadriddin Ayniy, Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Abdulla Avloniy, Hamza, G'ozi Yunus, Xurshid va boshqalar bilan bir qatorda XX asr bo'sag'asida tug'ilgan iste'dodli yoshlar Mashriq Yunusov, Naim Said, Rafiq Mo'min, Mahmud Xodiev, Baxrom Xaydariy va boshqa qator ziyolilar madaniyat, maorif soxalarida jonbozlik qildilar, ijtimoiy yo'naltirilgan ijod bilan shug'illandilar. Samarqandda mashhur ma'rifatparvarlar Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Akobir Shomansurzoda, Said Axmad, Saidaxmatxo'ja Siddiqiy, Mardonquli Shomhammadzoda maktab islohotini amalga oshirish fikri bilan maydonga chiqdilar.

Ular 1917-yil aprel oyidan boshlab "Hurriyat" gazetasi sahifalarida yangi usuldagi maktablarning keng tarmoqlarini yaratish zarurligi haqidagi fikrni ilgari surdilar. "Anjumani maorif" jamiyatining mablag'lariga "Rushdiya" maktabi ochildi, unda bepul o'qitilar edi. Abdurauf Fitrat bilan Kamol Shams bu maktabda o'quvchilarga islom diniy ta'limoti, islom tarixi, musulmon huquqi, turk, arab va fors tillarini, arifmetika, geometriya, geografiya, tabiatshunoslik, tarix fanlari o'qitilgan. Yoz faslida Samarqandning o'zida taniqli ma'rifatparvar, shoir va dramaturg Hoji Muin Shukrullo "Tarbiyat" maktabini ochdi. 1918-yilning yozida Samarqandda "Musulmon o'qituvchilari uchun pedagogik kurslar" ochildi va kuzida esa Toshkentda Toshkent uyezdining tub yerli aholisi uchun maktab o'qituvchilari kurslar ochildi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

1918-yil 9-aprelda Munavvar Qori uyida to'plangan jadidlar Turkiston Xalq dorilfununining musulmon bo'limini tashkil etish maqsadida 9 kishidan iborat tashkilot komissiyasini tuzadi. 1918-yil 2-iyun kuni sobiq seminariya binosida dorilfununning o'zbeklar uchun maxsus o'qituvchilar tayyorlovchi bo'limi - "Dorilmuallimin" ochildi. Munavvar Qori yevropacha usuldagi xalq dorilfununi tashkil etish bilan bir qatorda, mavjud madrasalarni isloh qilish va ularda dunyoviy fanlar o'qitilib, milliy ziyolilar tayyorlash g'oyasini ham ilgari suradi.

Bu qarashlarini - u 1923-yil iyunda Toshkentda bo'lib o'tgan xalq maorifi mudirlari qurultoyidagi ma'ruzasida bayon etgan, 1923-yil bu yangi usulda 30dan ortiq madrasa va eski maktablarda talabalar o'qitilgan. Munavvar Qori do'stlari va shogirdlari Qayum Ramazon va Shorasul Zunnun bilan hamkorlikda uch bo'limdan iborat " O'zbekcha til saboqlari" kitobini nashr ettirdi. Xalq ta'limining iste'dodli tashkilotchilari Abduqodir Shakuriy, Ismatulla Raxmatullaev, Isxoqxon Ibrat, O.Dadaxujaev, Abdulla Mustaqov, Xodi Fayziev, Ashurali Zoxiriy, Sobirjon Raximov, Shokirjon Raimiy, Qori Niyoziy, Sayd Rizo Alizoda, To'xtanazar Shemuhammedov, Rafiq Mo'min va boshqalar katta pedagogik ish olib bordilar. Maktablar soni o'sdi. 1918-yil boshida 330taga, 1920-yilda Farg'ona, Sirdaryo, Samarqand viloyatlarida 1405taga yetdi.

Tashkil bo'lgan maktablar, ayniqsa qishloq joylarida va tumanlarda asosan 1-2 boshlang'ich sinflardan iborat edi. Keyinchalik yuqori sinflar paydo bo'lib bordi. Bunday tartibotdagi qizlar maktablari ham Toshkentda, Andijonda, Qo'qonda va boshqa joylarda birin-ketin ochildi. Ayol muallimlar Solixaxon Muhammadjonova, Muharrama Qodirova, Gulso'm Kopayeva, Fotima Burnasheva, Zebiniso Razzpqqova, Zaynab Sadriddinova, Maryam Sharipova va boshqalar ta'lim- tarbiya ishlarini olib borgan. Milliy, jadid maktablari uchun darsliklar, o'qish kitoblarini ziyolilarimiz yozib chiqarib keldilar.

1917-yilda A.Avloniy "Turkiy guliston yoxud axloq" asarini qayta nashr qildi, shuningdek "Maktab gulistoni" o'qish kitobini, ikki jildlik "Adabiyot yoxud milliy

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

she'rlar" kitoblarini. Fitrat 1917-yilda "O'quv" kitobini, 1919-yilda Sh. Raximiy va Q. Ramazon bilan birga "Ona tili" darsligini, so'ngra "Imlo masalalari" kitobini yozib chiqardi. Shokirjon Raximiy 1919-yilda birinchi alifbo - "Sovg'a", 1922-yilda "O'zbek alifbosi" darsliklarini chop etdi.

Xo'jalikning parokandaligi, sun'iy to'siqlar oqibatida XX asrning 20-yillarida boshida maktablar soni qisqardi, darsliklar yozish, nashr qilish to'xtadi. 1922-yila kelib Turkistonda bolalarning 25 foizi maktablarga jalb qilingan edi. Buxoro Respublikasida 1921- yilda 175 ta yangi maktab, 11 ming o'quvchi bo'lgan. Lekin 1924-yil o'rtalariga kelib maktablar 69 tani, o'quvchilar soni 3563 tani tashkil qildi. 1924-yildan boshlab O'zbekistonda ta'lim tizimi Sovet Ittifoqi siyosati asosida shakllana boshladi.

Bu davrda boshlang'ich va o'rta maktablar tarmog'i kengaytirildi, o'quv dasturlari va metodik qo'llanmalar markaziy nazorat ostida ishlab chiqildi. Shu bilan birga, o'qituvchilarni tayyorlash tizimi rivojlantirildi va pedagogik kadrlar malakasini oshirishga katta e'tibor qaratildi. Sovet davrida pedagogik fikrlar Sovet pedagogikasi tamoyillari bilan bir qatorda mahalliy an'ana va milliy qadriyatlarni hisobga olib shakllantirildi.

Toshkent pedagogika instituti, Respublika ilmiy-metodik markazlari va boshqa ilmiy muassasalar pedagogik tadqiqotlar va o'quv dasturlarini ishlab chiqishda markaziy rol o'ynadi.

Sovet davrida ta'lim tizimi ixtisoslashtirilgan maktablar, kasb-hunar kollejlari va oliy ta'lim muassasalarini ham o'z ichiga olgan. Shu davrda ta'limda texnik va tabiiy fanlarga katta e'tibor berildi, bolalarni ilm-fanga qiziqtirish va kasbiy tayyorgarlik tizimi rivojlantirildi. Shu bilan birga, badiiy va tarixiy fanlar ham o'quv dasturida alohida ahamiyatga ega bo'ldi. Mashhur pedagoglar, jumladan, Abdurashid Mirzo, To'xtasin Qodirov va boshqalar, o'quv metodikasini takomillashtirish va pedagogik tadqiqotlar olib borishda faol ishtirok etdilar.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, ta'lim tizimi milliy qadriyatlarni rivojlantirish, o'zbek tilini va madaniyatini o'rgatishga qaratildi. Mustaqillik yillarida pedagogik fikrlar demokratik qadriyatlar, innovatsion metodlar va milliy dasturlar asosida shakllandi. O'quv dasturlari qayta ishlab chiqildi, yangi metodik qo'llanmalar joriy etildi va pedagog kadrlar malakasi oshirildi. Shu davrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv ta'lim, loyihalashtirilgan o'qitish va kompetensiyalarga asoslangan yondashuvlar keng qo'llanila boshlandi.

Mustaqillik yillarida ta'limning tarkibi ham diversifikatsiyalashdi: boshlang'ich, umumiy o'rta, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari faoliyati mustahkamlandi. Ta'lim tizimida milliy an'analar va qadriyatlarni saqlash bilan birga, zamonaviy pedagogik metodlar joriy etildi. Masalan, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Shu tariqa, O'zbekistonda ta'lim tizimi tarixiy tajriba bilan zamonaviy ehtiyojlarni uyg'unlashtirib, mustaqil pedagogik fikrlar va ilmiy-pedagogik maktablarni shakllantirdi.

O'zbekistonda ta'lim tizimi nafaqat maktablar bilan cheklanmagan; Sovet davrida va mustaqillik yillarida maktabdan tashqari muassasalar, eksperimental sinflar va ilmiy klublar faoliyat ko'rsatgan. Masalan, 1960–1970-yillarda Toshkentda yosh tabiatshunoslar va matematika olimpiadasi ishtirokchilari uchun maxsus maktab sinflari tashkil etilgan, bu esa ilm-fanga qiziqishni oshirishga xizmat qilgan. Shu davrda maktab kutubxonalari kengaytirildi, ilmiy jurnallar va qo'llanmalar nashr etildi, yosh olimlar va tadqiqotchilar klublari faoliyat yuritdi.

Mustaqillik yillarida ta'lim tizimiga innovatsion va eksperimental metodlar keng joriy qilindi. Masalan, 1990–2000-yillarda o'quv dasturlarida tanqidiy fikrlash, loyiha asosida o'qitish va ilmiy tadqiqotga asoslangan mashg'ulotlar kiritildi. Shu bilan birga, informatika va dasturlash fanlari maktablarda o'quv dasturiga kiritildi, bu yoshlarning zamonaviy texnologiyalar bilan erta tanishishiga imkon yaratdi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Shuningdek, pedagogik fikrlar rivojida xalqaro tajriba va tajriba almashish muhim rol o'ynadi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston bir qator xalqaro ta'lim dasturlarida qatnashdi, masalan, UNESCO va UNICEF bilan hamkorlikda o'quv dasturlari va o'qituvchi malakasini oshirish loyihalari amalga oshirildi. Shu davrda maktablarda o'quvchilarda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yo'naltirilgan "Klub usuli" va "STEM laboratoriyalar" joriy etildi.

Ba'zi maktablar va kollejlarda, jumladan Toshkent shahridagi ilmiy-laboratoriya maktablari, o'quvchilarga radioelektronika, kimyo va tabiiy fanlar bo'yicha eksperimentlar o'tkazish imkonini yaratgan. Bu nafaqat bilimni oshirish, balki yoshlarning innovatsion va texnologik salohiyatini rivojlantirishga xizmat qilgan.

Shuningdek, mustaqillik yillarida milliy qadriyatlar ta'lim tizimida muhim ahamiyat kasb etdi. O'quv dasturlarida o'zbek tarixi, adabiyoti va madaniy merosga alohida e'tibor qaratildi. Shu bilan birga, o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, ekologik ong va madaniy qadriyatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan loyihalar amalga oshirildi. Misol uchun, "Yoshlar va atrof-muhit" va "Milliy meros" loyihalari maktablarda muntazam olib borildi.

Natijada, O'zbekistonda ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki yoshlarni ilm-fan, ijod va milliy qadriyatlar bilan tanishtirishga xizmat qiladigan keng qamrovli tizimga aylandi. Shu tariqa, ta'lim nafaqat Sovet davrida, balki mustaqillik yillarida ham doimiy ravishda modernizatsiya qilinib, innovatsion, eksperimental va milliy pedagogik yondashuvlarni birlashtirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, I. (2005). O'zbek pedagogikasi tarixi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Qodirov, T. (1990). Sovet davrida O'zbekiston ta'limi. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Mirzo, A. (1985). Maktab va pedagogik tajribalar. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
4. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. (1998). O'zbekistonning mustaqil ta'lim tizimi: rivojlanish yo'li. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

- 5.Karimov, S. (2002). Innovatsion pedagogik yondashuvlar. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
- 6.UNESCO. (2000). Education for All: Uzbekistan country report. Paris: UNESCO.
- 7.Boboiev, N. (2010). Maktabdan tashqari pedagogik faoliyat. Toshkent: Ilmiy nashr.
- 8.Rustamova, L. (2015). Milliy qadriyatlar va zamonaviy ta’lim. Toshkent: Fan va Ta’lim nashriyoti.
- 9.UNICEF Uzbekistan. (2005). Ta’lim tizimida islohotlar va innovatsiyalar. Toshkent: UNICEF.
- 10.Xoldorov, M. (1997). Pedagogik fikrlar va metodik yangiliklar. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.

